

LAUSUNTO VALTIONVARAINVALIOKUNNAN KUNTA- JA TERVEYSJAOSTOLLE
21.19.2024

Mielenterveyden keskusliitto ry

Asia: HE 109/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025

Teema: TAE 2025 ja lasten ja nuorten hyvinvointi, ml. mielenterveyspalveluiden tarve ja saatavuus sekä lapsiperheköyhyys

Kiitämme mahdollisuudesta lausua asiassa.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin kannalta myönteistä on, että lastensuojelun hybridimallin ja matalan kynnyksen mielenterveysavun ja palvelujen saatavuuden lisäämiseen on kohdennettu aiempaa enemmän määrärahoja. Samoin lasten ja nuorten terapiatakuun toteuttamiseen on varattu 22,2 miljoonan euron määräraha. Nyt käsillä oleva budjettiesitys ei luonnollisesti voi antaa tarkkaa kuvaa siitä, millaisiin palveluihin varattua rahoitusta tarkalleen ottaen kohdennetaan, minkä vuoksi budjettiesityksen vaikutusta lasten ja nuorten hyvinvointiin ei voida arvioida kovin yksityiskohtaisesti.

Keskitymme lausunnossamme erityisesti ammatillisen kuntoutuksen muutoksiin ja kuntoutusrahan ikärajan nostoon sekä lasten ja nuorten terapiatakuuseen.

KANSANELÄKELAITOKSEN JÄRJESTÄMÄN NUORTEN AMMATILLISEN KUNTOUTUKSEN MUUTOKSET JA NUOTEN KUNTOUTUSRAHAN IKÄRAJAN NOSTO

Hallituksen esityksessä HE 125/2024 vp esitetään kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuuksien sekä eläkettä saavan hoitotuen alaikärajan nostamista 18 vuoteen, minkä lisäksi vammaistukea maksettaisiin jatkossa alle 18-vuotiaille lasten vammaistukena.

Mielenterveyden keskusliitto on sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnalle 17.10.2024 antamassaan lausunnossa pitänyt osaa muutoksista perusteltuina. *Vammaistuetta ja hoitotukea koskeva muutos selkeyttää etuusjärjestelmää ja 16–17-vuotiaiden nuorten asemaa alaikäisenä lapsena.* Hallituksen esityksessä on arvioitu, että lähes kaikilla, joilla olisi ollut oikeus 16 vuotta täyttäneen vammaistukeen, olisi oikeus lapsen vammaistukeen samalla tasolla. Lisäksi lähes kaikilla, joilla olisi ollut oikeus eläkettä saavan hoitotukeen, olisi jatkossa oikeus lapsen vammaistukeen ja mahdollisesti myös tasoa ylempänä kuin hoitotuen piirissä.

Sairauspäivärahan, työkyvyttömyyseläkkeen sekä nuoren kuntoutusrahan saajissa korostuvat sairauspääryhmänä mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt. Mielenterveyden keskusliitto pitää perusteltuna, että lasten ja nuorten kohdalla tulevan toimeentulon turvaamiseksi etsitään ensisijaisesti muita vaihtoehtoja kuin työkyvyttömyyseläkettä. Pysyvältä työkyvyttömyyseläkkeeltä siirrytään enää harvoin takaisin työelämään. Työkyvyttömyys ei enää myöskään pyritä kuntouttamaan samalla tavalla takaisin työelämään kuin henkilöä, jonka työkyvyttömyyttä katsotaan vielä voitavan ehkäistä.

Alle 18-vuotiaan kuntoutusrahasta luopuminen ei ole Mielenterveyden keskusliiton näkemyksen mukaan perusteltua. Muutos koskettaisi hieman alle 10 000 nuorta, joista lähes 7 800 sai etuutta sairauspääryhmään ”mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt” kuuluvan sairauden perusteella.

On arvioitu, että noin puolet aikuisiän mielenterveyshäiriöistä on alkanut jo ennen 14 vuoden ikää ja noin 75 prosenttia ennen 24 vuoden ikää.¹ Tästä syystä nuoruusiässä on tärkeää panostaa mielenterveyspalveluiden saatavuuteen sekä tarkoituksenmukaiseen kuntoutukseen, johon myös toimeentulo kuntoutuksen ajalta kuuluu yhtenä oleellisena osatekijänä.

Kelan seurantatutkimuksen mukaan nuoren kuntoutusrahalta siirrytään aiempaa harvemmin työkyvyttömyyseläkkeelle – kuntoutukseen panostamisella on siis ollut positiivista merkitystä nuorten toimintakykyyn ja kokonaistilanteeseen.² Kuntoutuksen muutoksia koskevassa hallituksen esityksessä viitataan myös muihin tutkimuksiin, joissa nuoren kuntoutusraha on pienentänyt erityisnuorten syrjäytymisriskiä, edistänyt nuorten toimintamahdollisuuksia, vähentänyt toimeentuloon liittyvää taloudellista stressiä ja saanut nuoria korottamaan tavoitetasoaan.

Kotitalouksiin liittyvien vaikutusten kohdalta on huomioitava se, että kuntoutusrahaa saavan sairauden vuoksi tämän opinnot etenevät todennäköisesti hitaammin, minkä lisäksi erityisen haavoittuvassa asemassa olevien opintojen aikainen työskentely on todennäköisesti vähäisempää, minkä lisäksi myös opintojen jälkeinen työllistyminen voi olla haastavampaa. Myös hallituksen esityksen vaikutustenarvioinnissa

Hallituksen esityksessä tunnistetaan myös riski sille, että kuntoutusrahan poistumisen jälkeen nuori jää ilman ammatillista koulutusta ja seurauksena voi olla nuoren ennenaikainen työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen.

Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi hiljattain muistion toimeentuloturvan ja sosiaali- ja terveyspalveluiden muutosten yhteisvaikutuksista perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen näkökulmasta.³ Muistiossa tuodaan esille, että nuorten palvelut heikentyvät Kelan kuntoutusrahaetuksien ja kuntoutusrahan muutosten myötä. Huolta herättää erityisesti se, että muistion mukaan nämä toimenpiteet lisäävät erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien nuorten syrjäytymisriskiä. (s. 31)

LASTEN JA NUORTEN TERAPIATAKUU

Lasten ja nuorten terapiatakuu on lähtökohtaisesti myönteinen esitys, joskin terapiatakuun ikärajan nosto 29 ikävuoteen edesauttaisi esitettyä 23 ikävuotta paremmin syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aikuisten tilanteeseen vaikuttamista. Väliinputoamisen mahdollisuus korostuu alle 29-vuotiailla, koska tässä ikävaiheessa erilaisia siirtymiä ilmenee runsaasti muun muassa opinnoista työelämään tai jatko-opintoihin.

Korkeampi ikäraja olisi paremmin linjassa sen kanssa, mitä tiedämme lasten ja nuorten sairastavuudesta ja sairauksien puhkeamisesta:

- Noin puolet aikuisiän mielenterveyshäiriöistä on alkanut jo ennen 14 vuoden ikää ja noin 75 prosenttia ennen 24 vuoden ikää.⁴

1 <https://thl.fi/aiheet/mielenterveys/mielenterveyshairiot/lasten-mielenterveys-ja-mielenterveyden-hairiot>

2 <https://tietotarjotin.fi/tutkimusblogi/721980/nuoren-kuntoutusrahalta-siirrytaan-aiempaa-harvemmin-tyokyvyttomyyselakkeelle>

3 https://stm.fi/documents/1271139/198978037/FINAL_Yhteisvaikutukset+eri+ihmisryhmien+perus-+ja+ihmisoikeuksien+toteutumiseen.pdf/b7cb50b9-37ce-9dac-a097-64a88be42075/FINAL_Yhteisvaikutukset+eri+ihmisryhmien+perus-+ja+ihmisoikeuksien+toteutumiseen.pdf?t=1727092559052

4 <https://thl.fi/aiheet/mielenterveys/mielenterveyshairiot/lasten-mielenterveys-ja-mielenterveyden-hairiot>

- Vakavista mielenterveydenhäiriöistä tiedetään, että miehet sairastuvat skitsofreniaan yleensä 20–28 vuoden iässä ja naiset keskimäärin muutamaa vuotta vanhempina.⁵
- Kansaneläkelaitoksen nuoren ammatillinen kuntoutus on suunnattu juuri 16–29-vuotiaille.⁶
- Sairauspäivärahojen osalta tiedetään, että ahdistuneisuushäiriöiden perusteella myönnettyt sairauspäivärahopäivät ovat yleistyneet erityisen jyrkästi naisilla 16–34-vuotiaiden ja 35–49-vuotiaiden ikäryhmissä.⁷ Myös tämä tieto tukisi johtopäätöstä siitä, että koska mielenterveyssyistä myönnettyt sairaspäivärahat ovat olleet kasvussa nuorten ja nuorten aikuisten keskuudessa, ikärajan nosto olisi perusteltua.

Lasten ja nuorten mielenterveyden hoidon ja tuen haaste on palvelujärjestelmän sirpaleisuus, eikä terapiatakuu ole vastaus rakenteellisiin ongelmiin. Terapiatakuun käytännön toteutuksessa pidämme riskinä liian suppeaa menetelmävalikoimaa ja sitä, että terapiamuodoissa hyödynnetään paljon sellaisia etäterapioita ja muita itsenäiseen työskentelyyn tai sanalliseen ilmaisuun pohjaavia menetelmiä, jotka sopivat hyvin tietyille oirekuvalle, mutta eivät toiselle.

Lausunnon sisällöstä ovat vastanneet juristi Oskari Korhonen, sosiaaliturvan asiantuntija Riikka Mettälä ja sosiaaliturvan asiantuntija Reetta Syrjäkari.

Lisätietoja: Oskari Korhonen, oskari.korhonen@mtkl.fi

⁵ <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00148>

⁶ <https://tietotarjotin.fi/tietopaketti/299660/tietopaketti-nuoren-ammattillinen-kuntoutus>

⁷ <https://tietotarjotin.fi/tietopaketti/2699253/tietopaketti-sairauspoissaolot>